

**דילמת הקורונה – דמים או דמים (חיים או שקלים)
הרב מואיז נבון**

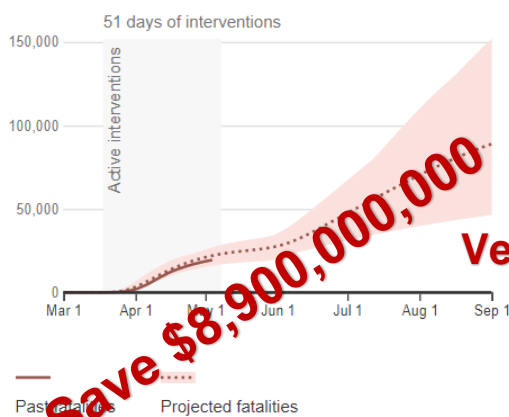
- ▶ Trump: “Our country wasn’t built to be shut down ... **We cannot let the cure be worse than the problem itself.**
"המדינה שלנו לא נבנתה כדי להיות מושבתת ... אנחנו לא יכולים לתת לריפוי להיות גרוע יותר מהבעיה עצמה.
- ◀ New York Gov. Andrew Cuomo, “We’re not going to put a dollar figure on human life.”
"אנחנו לא מתכוונים לשים נתון דולר על חיי אדם."
- ▶◀ Thomas Friedman NYT: “Do we just have to make a hellish trade-off between medical health and economic health?”
"האם עלינו להחליט את החלטה הנוראית בין בריאות רפואית לבריאות כלכלית?"
- ▶ The Guardian: “We are looking at widespread famines of biblical proportions.”
"אנו מסתכלים על רעב נרחב בממדים מקראיים."
- ◀ Christian Minister: “Save Lives First, Repair the Economy Second: A Matter of Christian Priorities”
"הצילו חיים ראשונים, תיקנו את הכלכלה השנייה: עניין של סדר עדיפויות נוצרי"
- ▶◀ The Economist, “A grim calculus: Covid-19 presents stark choices between life, death and the economy”
חשבון מקריד: קובי-19 מציג אפשרויות קשות בין חיים, מוות וכלכלה."

Amnon Shashua: “Society does not put a lockdown on passenger car use in order to significantly reduce car accidents even though such a lockdown will save lives. Likewise, governments do not allocate infinite budgets for the health system even though there is a correlation between increased investments and saving lives.”

Dr. Jay Bhattacharya explains that we need to stop looking at this as “lives versus dollars” and realize that it is a question of “lives versus lives.”

[Rand Corporation decision tool:](#)

Cumulative fatalities with selected intervention

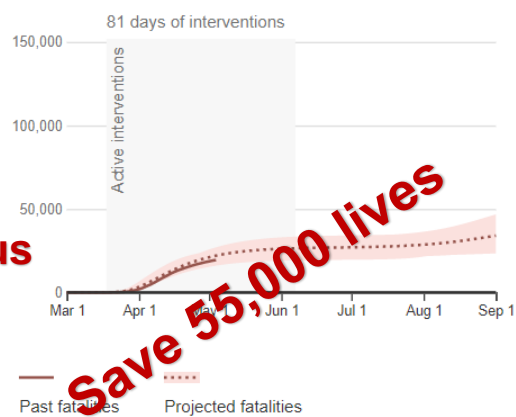

89,000 projected cumulative fatalities by September 1.

Projected total change in gross state income from March 1 to June 6

-\$14.8 billion

Cumulative fatalities with current intervention

34,000 projected cumulative fatalities by September 1.

Projected total change in gross state income from March 1 to June 6

-\$23.7 billion

Can we really make such calculations? Is there an ethical basis?

~ ערך החיים ~

מסכתות קטנות מסכת שמחות פרק א הלכה א

הלכה א - הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר
הלכה ד - אין מעצמין את עיניו, הנוגע בו ומזיזו הרי הוא שופך דמים, ...

אנציקלופדיה תלמודית כרך יג, [חולה] טור רנב

אפילו על חיי שעה מחללים את השבת, שאפילו לא יחיה אותו חולה מסוכן מפני חילול זה אלא שעה אחת ואחר כך ימות, מחללים, שגדולה היא לפני המקום הצלת נפשות, אפילו הצלה מועטת כחי שעה ואפילו על חיי שעה של גוסס, שרוב גוססים למיתה, מחללים את השבת.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף פה עמוד א

"ורפא ירפא" - מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף פא עמוד ב

דתניא: הַשְּׁבֵת גופו מניין? ת"ל: "והשבותו!"

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עג עמוד א

מניין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו - תלמוד לומר "לא תעמד על דם רעך".

תלמוד בבלי מסכת יומא דף פה עמוד ב

וחי בהם - ולא שימות בהם.

רמב"ן ויקרא פרשת אחרי מות פרק יח פסוק ד

ורבותינו אמרו (יומא פה ב), וחי בהם, ולא שימות בהם, ללמד על פקוח נפש שדוחה את השבת והמצות.

Life is of supreme value – החיים הם מעל הכל

~ ערך הכלכלה ~

R. Yehuda Leib Zirelson (Atzei HaLevanon 61) in R. Bleich, p. 55.

"And you shall restore it to him," (Deut. 22:2) mandates not only the restoration of life but also the return of property.

R. Bleich, Contemporary Halakhic Problems, II, p. 56

"Stand not idly by the blood of your neighbor" (Lev. 19:17) which teaches that one must save his neighbor from "drowning, or being pursued by wild beasts or by bandits," implies that one is "not only to preserve the life of another, but also ... to prevent his fellow from sustaining a financial loss."

שו"ת שואל ומשיב מהדורה קמא חלק ב סימן קעז

מצאתי בשטה מקובצת ב"ק דף פ' גבי מעשה בחסיד אחד שכי' מהכא שמעינן דאף שהותר להתרפאות באסורין לצורך פ"י מ"מ דבר שנאסר מכח תקנה ופסידת אחרים ראוי להחמיר ביותר הרי שאף משום חשש פסידת אחרים אסור להתרפאות אף ששייך פ"י מכ"ש דאסור לגזול משום פ"י.

שו"ת מהרש"ם חלק ה סימן נד

... דעוני הוי כמיתה קצת ... דעוני חשיב כספק סכנה ... לפמ"ש חז"ל עניות מעביר ע"ד קונו ....

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כז עמוד א - ... התורה חסה על ממונן של ישראל.

מושגים תלמודיים: הפסד מרובה

מושגים תלמודיים: במקום פסידא לא גזרו רבנן

מושגים תלמודיים: אין אדם מעמיד עצמו על ממונו

תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף י עמוד ב: ובדבר האבד - מותר.

The economy is of the essence – הכלכלה היא עקרונית

~ חיים לעומת כלכלה ~

משנה מסכת סנהדרין פרק ד משנה א

אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמי (ויקרא כ"ד) משפט אחד יהיה לכם. מה בין דיני ממונות לדיני נפשות דיני ממונות בשלשה ודיני נפשות בעשרים ושלשה ...

שמות פרק כב

(א) אם במחוקרת ימצא הגנב והכה ומות אין לו דמים : (ב) אם זרחה השמש עליו דמים לו שלם ישלם אם אין לו ונמכר בגנבתו :

רמב"ן שמות פרק כב פסוק ב

ודרך הפשט ידועה, יאמר, שאם חתר בחשך בתים ונמצא במחותרת בלילה יהרג, ואם זרחה השמש על הגנב ואדם רואהו ומכירו, לא יהרג, אבל ישלם מה שגנב והוציא משם ביום. וטעם השמש, האור לעיני הרואים, וכן לעיני השמש הזאת (ש"ב יב יא), בגלוי. וטעם הדין הזה כאשר הזכרנו, כי זה יתרוג את בעל הבית, וזה יברח ממנו :

~ המקורות ~

1. *Abandoning the infirm ("treifa") – להקריב את הטריפה*

תלמוד ירושלמי מסכת תרומות פרק ח הלכה ד

... נשים שאמרו להן גוים ע"א תנו לנו אחת מכם ונטמאה ואם לאו הרי אנו מטמאין כולכם יטמאו את כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל :

בית הבחירה למאירי מסכת סנהדרין דף עב עמוד ב

יראה לי שאם היתה סיעה של נשים והיתה ביניהם זונה ידועה עומדת על מנהגה אפילו לא ייחד אלא שאמרו תנו לנו אחת ונטמאנה ימסרו את הזונה ואל יטמאו. ואין צריך לומר בסיעה של בני אדם והיה ביניהם טרפה שימסרוהו ואל יהרגו שהרי ההורגו פטור ...

שו"ת ציץ אליעזר חלק יז סימן עב

... וכאמור לדעתנו פשוט הדבר דגם בשביל פיקו"נ דטריפה מחללין את השבת, וכמו"כ דאין להמית את הטריפה כדי להציל עי"כ את הבריא וכדברי הגדולים האמורים.

2. *Redeeming Captives – At What Price? – באיזה מחיר? – פדיון שבויים*

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף מה עמוד א [עם חברותא]

מתני'. אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן, מפני תיקון העולם ; ... גמ'. איבעיא להו : האי "מפני תיקון העולם?" - משום דוחקא דצבורא הוא [שאיין לנו לדחוק הצבור ולהביאו לידי עניות בשביל אלו – רש"י], או דילמא : משום דלא לגרבו וליתו טפי [שלא לגרום לכך שישבו השבאים יותר שבויים? ...

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נח עמוד א

תי"ר : מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי, אמרו לו : תינוק אחד יש בבית האסורים, יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים. הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר : מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים? ענה אותו תינוק ואמר : הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו. אמר : מובטחני בו שמו"ח הוראה בישראל, העבודה! שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו. אמרו : לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל.

תוספות מסכת גיטין דף נח עמוד א

כל ממון שפוסקין עליו - כי איכא סכנת נפשות פודין שבויין יותר על כדי דמיהן ...

ר' יובל שרלו, "הכללת תרופות לאיכות-חיים בסל הבריאות", תחומין כ"ח

מסוגיית "אין פודין את השבויים יותר על כדי דמיהן". יש מחלוקת אמוראים ביסוד דין זה, ומחלוקת ראשונים עניפה בשאלה האם מדובר גם כשהשבוי נמצא בסכנת חיים. אם נניח שיסוד המשנה הוא "דוחקא דציבורא", ואם נניח שמדובר גם במצב של סכנת נפשות, ולא כדעת תוס', הרי שלפנינו סוגיא הקובעת שבמישור הציבורי יש גבול לחובה להציל נפשות בהיבט הכלכלי.

3. Water For Washing Over Lives – כביסה לעומת חיים

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פ עמוד ב

ורמי דרבי יוסי אדר' יוסי: מעיין של בני העיר, חייהן וחיי אחרים - חייהן קודמין לחיי אחרים, בהמתם [ובהמת אחרים - בהמתם] קודמת לבהמת אחרים, כביסתן וכביסת אחרים - כביסתן קודמת לכביסת אחרים, חיי אחרים וכביסתן - חיי אחרים קודמין לכביסתן, רבי יוסי אומר: כביסתן קודמת לחיי אחרים; השתא כביסה, אמר רבי יוסי יש בה צער, גוף כולו לא כל שכן! אמרי: אין, כביסה אלימא לר' יוסי, דאמר שמואל: האי ערבוביתא דרישא מתיא לידי עורא, ערבוביתא דמאני מתיא לידי שעמומיתא, ערבוביתא דגופא מתיא לידי שיחני וכיבי.

Alan Jotkowitz, The Modern Dilemma Of Triage, Tradition, Vol. 47, p66

... R. Moshe Tendler ... explains that a community is different from an individual because it is required to consider future risks. A community as opposed to an individual is required to think in broader terms, either because the future needs of its own citizens take precedence over the immediate needs of another community's citizens or [more generally] because **when dealing with a community Jewish law requires the leaders of society to take into account future needs when allocating resources.**

ר' יובל שרלו, "הכללת תרופות לאיכות-חיים בסל הבריאות", תחומין כ"ח

מבחינה הלכתית, אדם לא חייב לוותר על איכות חיו אפילו למען חיו של האדם. ראייה לכך מהגמרא בנדרים פ,ב אנשי עיר הזקוקים למים לצורך כביסה רשאים להשתמש במים אלו למרות שבני עיר אחרת זקוקים להם לשתייה ... לפיכך, ועדת סל במדינה יהודית אינה רשאית להתעלם מהרצון של החולים האחרים, הזקוקים לתרופות כדי לגאול אותם מייסורים, גם אם הכנסתן לסל הבריאות תבוא על חשבון הצלת חיים של אחרים. היא חייבת להתייחס גם אליהם, שהרי הם עצמם אינם חייבים לתת את כל שיש להם כדי להציל את האחר.

4. War for Dollars - מלחמה בשביל שקלים

תלמוד בבלי מסכת ברכות ג: [גם סנהדרין טז.]

נאמר על דוד המלך: "כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו. אמרו לו 'אדונינו המלך, עמך ישראל צריכין פרנסה! אמר להם 'לכו והתפרנסו זה מזה! אמרו לו 'אין הקומץ משביע את הארי [אין קומץ אחד של מזון יכול להשביע את האריה הגדול - שטיינזלץ] ואין הבור מתמלא מחוליתו [הבור המים אינו מתמלא ממי מהגשמים היורדים רק על פתחו (חולייתו) אלא צריך למשוך לו מים בצינורות מן הסביבה - שטיינזלץ]! אמר להם 'לכו ופשטו ידיכם בגדוד!' מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים.

רב שאול ישראלי [1909-1995], שו"ת עמוד הימיני י"ז: ט

ומקור הדבר נ"ל שיש ללמדו ממלחמת רשות שהיא להרווחה (סוטה מ"ד:) או להרבות שמע מלכות מלך ישראל (רמב"ם פ"ה ממלכים) או לפרנסה (ברכות ג) וע"י זה הותר להעמיד עצמו בסכנה של ספק נפשות של יחידים... ומה ששגור בפי הכל לומר שמלחמה היא דין מיוחד אין לו יסוד כי למה לא נלמד משם... ומה שרגילים לומר שדין מלחמה שאני משום שהוא ע"י סנהדרין - אינו, וכי סנהדרין בכחם להתיר איסורי תורה? ע"כ נראה שיסוד הדברים הוא שכל מה שנוגע לשלום הצבור או סילוק נזק ממנו, הכל נחשב כפקו"נ, כי כל מה שכרוך בשלום הצבור יש בו בעקיפין ענין עם פקוח נפש. ...

ר' יובל שרלו, "הכללת תרופות לאיכות-חיים בסל הבריאות", תחומין כ"ח

ושדוחקא דציבורא הוא מעין פיקוח נפש דרבים: שו"ת חתם סופר חו"מ סי' קעז, הוא מכריע שני כיווני מחשבה יסודיים ביותר: הראשון "ציבור יכול לקבוע הנהגות או תקנות לטובת הציבור אע"פ שעל ידי כך אפשר שיחידים יכולים להגיע לסכנה או ימנע הצלה מן היחידים" (כדוגמת יציאה למלחמה על ענייני ממון, על אף שיחידים ייפגעו מכך)

5. One Sixth – אחד בשיש

בבלי שבועות לה ב [עם חברותא]

... אמר שמואל: מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא - לא מייענשה, {חברותא: יש זכות למלכות לקחת אנשיה לעבודת המלך, ואפילו אם ייהרגו ששית מהאוכלוסיה בעבודתם הקשה [לפי רש"י] ובמלחמות הרשות [לפי תוספות] אין מענישים את המלכות על כך}, שנאמר "כִּרְמֵי שְׂלֵי לִפְנֵי: האלף לך - שלמה" למלכותא דרקייעא הנקראת "שלמה", "ומאתים לנוטרים את פרי" למלכותא דארעא! [והיינו שישית].

שו"ת חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן מד

דשמואל שבועות ל"ה ע"ב ומאתים לנוטרים את פריו ע"ש דלאו דוקא קטלא אלא לרבותא נקיט אפי' אי צריך למקטל כגון למלחמותיו כמ"ש תוסי' שם כיון דצורך נטירת הכרם הוא היינו תיקון המדינה שפיר דמי כש"כ ממונס אפי' בשעת שלום לצורך הנהגה שפיר דמי. והא דחד משיתא דהיינו חומש מלבר [מבחוץ] מאתים מאלף, בנוי על חק יוסף החמישית לפרעה וארבע הידות ליושבי הארץ כנלע"ד דליכא מידי דלא רמיזא באוריתא.

ר' יובל שרלו, "הכללת תרופות לאיכות-חיים בסל הבריאות", תחומין כ"ח
כשם שמלך ישראל רשאי, לדוגמה, לצאת למלחמת רשות, על אף שהדבר מסכן את חייו של היחיד, בשל האינטרס הלאומי של התרחבות וכיבוש, כך חייבת ממשלה להתמודד עם השאלה במישור ציבורי כללי. מדובר אפוא בדיון שהוא שונה לחלוטין מדיון פרטני בדבר עדיפות חולה מסויים על פני חולה אחר.

ילקוט שמעוני מלכים א רמז קפו

שבא הרעב בימי דוד שלש שנים וכמה תסבריות היו לו לדוד צבורין מכסף וזהב מה שהיה מתקין לבית המקדש היה צריך להוציאו ולהחיות בו את הנפשות ולא עשה כן, אמר לו הקדוש ברוך הוא בני מתים ברעב ואתה צובר ממון לבנות בו בנין? חייך! אין שלמה נצרך מהם כלום.

הערות הגר"ש אלישיב מסכת ברכות דף ג עמוד ב

"לכו ופשטו ידיכם בגדוד". ביערות דבש ח"א דרוש ב' ביאר דברי הגמ' עפ"י מה שאמרו בדברי הימים (א' נב, ח) שבזמן שרצה דוד לבנות את הבית א"ל הקדוש ברוך הוא "דם לרוב שפכת ומלחמות גדולות עשית לא תבנה בית לשמיי" וכו'. והענין צ"ב, שהרי מה ששפך דם עשה כדין וכמצות ה'. וביאר עפ"י המבואר בחז"ל (מדרש רות, ב') על הפסוק "ואני בעניי הכינותי לבית זהב" וכו' (ד"ה א' כב) וכי יש לעני בישראל אלף אלפים דינרי זהב אלא כשהרג לגלית השליכו עליו בנות ישראל כסף וזהב והוא הפרישן לבנין ביהמ"ק וכשהיה רעב בארץ לא פתח אוצרות לכלכל העניים, ולכך קצף עליו השם ואמר טובה צדקה מבנין ביהמ"ק ולכך אתה לא תבנה. ולפי"ז ביאר בסוגיין, כשבאו חכמי ישראל אצל דוד בקשו ממנו הכסף והזהב שהשליכו עליו בזמן שניצח את גלית, ודוד נמנע מכך כיון שהכנים לבנין הבית אלא שאמר להם צאו ופשטו ידיכם בגדוד, וזה שא"ל הקדוש ברוך הוא הרבה דמים שפכת כי לחמת מלחמות רשות שלא היה בהם צורך כיון שיכול לכלכלם מן האוצרות שאצרת לבנית הבית.

ויש לעיין בדברים אלו, שהרי כשהכין דוד את הכסף והזהב לבנין הבית הרי הקדישם בכך, וכמו שמבואר בחז"ל שהקדישם קודם שבאו לידו, והוא לכאורה חמור ממשנה מצדקה לצדקה. והנראה בזה, דאנח"נ שהוא הקדש אלא שהיה לו לישאל על ההקדש לצורך עניי ישראל.

~ סיכום הלכתי ~

1. להקריב את הטריפה - תלמוד ירושלמי תרומות
2. פדיון שבויים – באיזה מחיר? - תלמוד בבלי מסכת גיטין דף מה.
3. כביסה לעומת חיים - תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פ:
4. מלחמה בשביל שקלים - תלמוד בבלי מסכת ברכות ג:
5. אחד בשש - בבלי שבועות לה:

~ מה לעשות? ~

משנה מסכת יומא פרק ח משנה ה

... נפשה חולה מאכילין אותו על פי בקיאי ...

ר"ן על הרי"ף מסכת יומא דף ג עמוד ב

וכי חולה שיש בו סכנה ואמרו בקיאי לחלל עליו שבת מדת חסידות לו שימנע עצמו אינו אלא שופך דמים [יומא פד ב] והזריז הרי זה משובח [ירושלמי הלי ה'] והנשאל מגונה והשואל שופך דמים וכ"ש המונע עצמו שמתחייב בנפשו

~ המומחים ~

Wall Street Journal:

Economics vs Epidemiology: Quantifying the trade-off

Dead with Social Distancing (April 2020)	53,000	מתים כאשר שומרים הנחיות ריחוק
Dead w/out Social Distancing (April 2020)	584,000	מתים ללא ריחוק
Savings in Lives	531,000 (~0.5M)	חיסכון בחיים
Statistical Value of a Life	\$10M	ערך סטטיסטי של חיים
Monetary Savings Due to Saving Lives	\$5T (0.5M*\$10M)	חיסכון של הנחיות ריחוק
Total Number of Lives saved w/Distancing	2,000,000	סה"כ חיים שניצלו בעקבות ריחוק/סגר
Monetary Savings Due to Saving Lives	\$20T (2M*\$10M)	חיסכון של הנחיות ריחוק
Cost to Market	\$3T	והמחיר למשק

“So in this accounting sense, the trade-off is worth it.”

"אז במובן החשבונאי הזה, הסגר כדאי."

Washington Post:

Saving lives in the pandemic will also save the economy in the long run

If the virus is not contained, customers will be afraid to shop, travel and dine out, even without mandatory lockdowns...

Abandoning severe lockdowns at a time when the likelihood of a resurgence in infections remains high will lead to greater total economic damage than sustaining the lockdowns to eliminate the resurgence risk.” ...

בלי מאמצים להשלטת על הווירוס ע"י הנחיות ריחוק ממלא אנשים יפחדו לצאת מהבית.

פתיחת שווקים תרם הזמן יגרמו ליותר הרס כלכלי.

Historical research on the 1918 flu, ... finds that “cities that intervened earlier and more aggressively” through school closures, bans on public gathering, isolation and quarantine did better economically post-pandemic than cities with a more laissez-faire approach.

ההיסטוריה של 1918 מראה שעיריות ששמרו על יותר ריחוק ליותר זמן הצלחו כלכלית יותר.

“Saving lives and saving the economy are not in conflict right now; we will hasten the return to robust economic activity by taking steps to stem the spread of the virus and save lives.”

"הצלת חיים והצלת הכלכלה לא עומדים בסכסוך ברגע זה; אנו נורז את החזרה לפעילות כלכלית איתנה

על ידי נקיטת צעדים כדי למנוע את התפשטות הנגיף ולהציל חיים. "